

Sijbrand Feijtema (1639-1691)

Harlingen is in de 17e eeuw de enige plaats buiten Holland en Utrecht waar met succes plateelbakkerijen (gleibakkerijen) werden opgericht. Ze maakten kleurig gedecoreerd aardewerk op een ondergrond van wit tinglazuur. Met de oprichting van een nieuwe gleibakkerij aan de Zoutsloot rond 1670 waren er zelfs vijf gelijktijdig actief. Sijbrand Feijtema was geboren als zoon van een steenbakker (een tichelaar) maar zijn vader zal jong gestorven zijn. Als hij

elf is, hertrouwt zijn moeder met de gleibakker Frans Jacobs d'Adam, die zijn bedrijf op de hoek van Zuiderhaven/ Raamstraat heeft. Hier leert hij het vak en enkele jaren na zijn stiefvaders dood begint hij zijn eigen bedrijf. Dit bedrijf blijft tot de opheffing in 1910 in bezit van zijn nazaten. Naast de hier besproken serie tegels met juridische voorstellingen uit 1686 begint Sijbrand Feijtema ook aan een reeks tegels met mythologische voorstellingen. Hier koos hij

als voorbeeld de 16e-eeuwse houtsneden van de graveur Virgil Solis (1514-1562) uit Nürnberg, die de *Metamorfosen* van Ovidius illustreert. Ook hier maakte Sijbrand een eigenzinnige keuze voor een onderwerp dat vooral gewaardeerd kon worden door diegenen die minstens de Latijnse school doorlopen hadden. Ook van deze serie zijn niet meer dan 26 tegels bekend, elk eenmalig, terwijl de volledige serie tegen de tweehonderd tegels telde.

1686

Tegelbakker Feijtema richtte zich op hoogopgeleide publiek

Ambitieus maar mislukt tegelproject

De Harlinger tegelbakker Sijbrand Feijtema bracht in 1686 een heel nieuwe serie tegels op de markt waarin het Romeinse recht is uitgebeeld. Een ambitieus project, dat niet erg aansloeg en al snel uit beeld verdween. Het levert een van de meest intrigerende verhalen uit de geschiedenis van de oude tegels op.

● Johan Kamermans

Op het kleine formaat van een oude tegel staat een heel verhaal afgebeeld. Vijf mannen en een paard, die zich perspectiefisch niet heel goed tot elkaar verhouden. Wat is hier gaande? Het onderschrift in de tekstband 'T.J.L.19' zal niet iedereen direct iets zeggen. Het verwijst naar titel 1 uit boek 19 van de *Digesten of Pandecta*, een van de werken waarin het Romeinse recht in de late oudheid is gecodificeerd. Op deze tegel zien we linksboven het sluiten van een koopovereenkomst door twee kooplieden in zeventiende-eeuwse deftige kleding. De gekochte waar wordt blijkbaar niet geleverd, wat te zien is aan het paard dat geen last draagt, de balen stof liggen links op de voorgrond. Rechts, op een verhoging van enkele treden, onder een baldakijn, staat een Romeinse praetor, gekleed in toga, baret op het hoofd. Met zijn vredeestak wijst hij de vordering van de koper toe.

Vele eeuwen na de ondergang van het Romeinse Rijk blijft het Latijn de voertaal van de kerk en van de geleerde wereld. Als in de middeleeuwen universiteiten ontstaan waar een studie in de rechten gedaan kan worden, staan daar de overgeleverde teksten uit de klassie-

ke oudheid centraal. In de loop der eeuwen wordt dit Romeinse recht in grote delen van Europa verbonden aan het inheemse recht. Tal van studenten maakten daarom tijdens hun studie grondig kennis met dit recht, de basis voor een carrière in lokaal of nationaal bestuur.

De Harlinger tegelbakker Sijbrand Feijtema had deze doelgroep voor ogen en moet geloofd hebben dat er een markt zou zijn voor tegels die het Romeinse recht uitbeelden. Verschillende tegelbakkerijen in Amsterdam, Rotterdam en Harlingen hadden al series ontwikkeld waarop alle Bijbelse verhalen voorgesteld werden. In het algemeen was er in de tegelnijverheid een tendens om tegels met meer verfijnde en gedetailleerde beschilderingen te maken.

Het grote verschil is alleen dat hij niet op voorbeelden kon terugrijpen. Van de Bijbelse verhalen waren verschillende complete prentenbijbels in omloop, die al generaties lang werden herdrukt, bewerkt en aangevuld. De zeventiende eeuw zag ook de ontwikkeling van prenten die alleen het landschap tot onderwerp hadden. Maar juridische teksten hadden tot dan nooit zo de verbeelding van de kunstenaars geprikkeld.

Feijtema moest dus een kunstenaar vinden die ook juridisch onderlegd was en de uitdaging wilde aangaan om alle 432 titels uit de *Pandecten* aanschouwelijk te maken. In een advertentie die hij in de *Amsterdamsche Donderdaeghse Courant* van 26 september 1686 plaatste voor zijn 'seer rare verglaesde tegel-steentjes' pocht hij op de medewerking van 'een vermaert practisijn in de Rechten', zonder echter een naam te noemen. Enkele maanden later vraagt hij ook nog octrooi voor zijn ontwerpen aan bij de Staten van Friesland, want 'dese uijtvinginge en const' heeft hem niet alleen 'moeijte en arbeit', maar ook 'groot gelt gecost'.

Etsers

Wie die kunstenaar is, is niet bekend. Er is weleens gedacht aan de beroemde etsers en tekenaar Romeyn de Hooghe (1645-1708), die in de jaren 1690-1695 een reeks kleine prenten van alle *pandecten* maakte. De Duitse rechtshistoricus Andreas Bauer ziet veel overeenkomsten tussen beide reeksen, die een praktische toepassing zijn van de 'geheugenkunst', een methode om informatie te onthouden door afbeeldingen in te prenten. Hij veronderstelt dat Romeyn de Hoog-

De tegels zelf zijn bijzonder zeldzaam; er zijn er niet meer dan elf teruggevonden

ghe de ontwerper van de *pandecten* tegels gekend heeft en noemt daarbij de Leidse predikant Johannes Möller (1641-1710). Zij hadden samen al eens een geheugenkunst voor de Bijbel gemaakt, die wegens aanstootgevend beelden van overheidswege verboden werd. Dat zou kunnen verklaren dat de naam van de bedenker in de advertentie niet genoemd werd.

Het lijkt niet veel te hebben opgeleverd. Van ruim vierhonderd voorstellingen zijn de tekeningen en grotendeels ongebruikte doorgeprikte sponen bewaard gebleven. Die bevinden zich in de collectie van het Fries Museum. De tegels zelf zijn echter bijzonder zeldzaam. In totaal zijn er niet meer dan elf volledige tegels en dertien fragmenten gevonden, op de meest uiteenlopende plaatsen. Het lijkt er tot nu nog niet op dat veel mensen de complete serie bestelden, die juist zo nuttig was 'om in seer corten tijd de gansche materie ende opregten sin der Keijserlijke rechten gronde-lijk te conen verstaen.'

● Johan Kamermans is conservator van het Nederlands Tegelmuseum in Otterlo

● www.nederlandstegelmuseum.nl